

debatt@klassekampen.no

KRONIKK
& DEBATTDemokratisering
ovenfra kalles diktat.

HAUK

DAGENS SUKK

Hva kan vi lære av Island?

Konkursryttere

Bent Sofus Tranøy

SIGNERT

Etter en finanskrise er det mange som forsøker å lære noe. Det er en god idé. Skal vi unngå flere nær døden-opplevelser og flere redningsaksjoner i tusenmilliardersklassen, må vi forstå hvordan markedsøkonomien virker på sitt sykeste.

Hva vi skal lære, er mindre opplagt. Noen er spesielt gode til å lære det de allerede visste. Civita, for eksempel. Der i gården er det kun spørsmålet som varierer, svaret er gitt på forhånd – det er alltid staten sin skyld. Det finnes en tilsvarende felle for sånne som meg. Jeg har jo alltid visst at folk ikke er rasjonelle, og at markeder med mye billig kreditt ikke er spesielt stabile.

Den dominerende oppfatningen før krisa var at markeder er selvstabiliserende. Mekanismen er rasjonalitet: Hvis prisen på noe (for eksempel boliger) går kraftig opp, reagerer vanlige folk – rasjonelt nok – med å etterspørre boliger i mindre grad, mens uvanlige folk (utbyggere) reagerer (også rasjonelt) med å bygge mer. Begge deler bidrar til å bringe en slags balanse i forholdet mellom tilbud og etterspørsel, slik at prisveksten på boliger blir dempet.

Den alternative historien er at stigen-priser på alt som kan pansettes (for eksempel boliger, boligmarkedsobligasjoner, oljekontrakter, ulike råvarekontrakter, kunst), gjør at folk og finansinstitusjoner kan låne mer og mer. Og så går det rundt og rundt, helt til det ikke går lenger.

Men hva får folk til å handle slik? Jeg er jo heller ikke av typen som uten videre tar til meg nye argumenter. Derfor falt jeg forutsigbart nok umiddelbart for boka «Animal spirits» av de to ofte alternativt tenkende økonomene George Akerlof og Robert Shiller, da den kom ut for et år siden.

Akerlof og Shiller gir Keynes klas-siske begrep om «animal spirits» (dyriske drifter) et mer solid vitenskapelig fundament. Utgangspunktet er økonomisk forskning informert av psykologi. Et av de viktigste begrepene er «stories». Historier som begrunner og legitimerer det vanvittige. Det var en slik «story» om islandsk viking-mot den ellers kjølig analytiske Jonas Gahr Støre svelget da han bejublet Islandske entreprenører for noen år siden. En annen viktig innsikt er at framtidstro kan være smittsom og utarte til en form for kollektiv mani.

ILLUSTRASJON: KNUT LØVÅS KNUGUNN@ONLINE.NO

Kort sagt, en verden der godtroende mennesker lar seg begeistre av hverandres optimisme og kollektivt løper utfor stupet, omtrent som lemen. Etterpå blir de tilsvarende svartsynte. Ved å tenke bort rasjonaliteten får Akerlof og Shiller fram en markedsøkonomi i ubalanse. Det er tryggest for finansliten å fortelle en historie om at vi alle sammen, med

«Skal vi forstå krisa, må vi gjøre plass til rasjonalitet også. Skurkaktig rasjonalitet»

jevne mellomrom, er dumme samtidig. Begrenser vi oss til å tenke slik blir veien kortere til å avfeie hele krisa med «det er menneskelig å feile, nå må vi se framover» som en ledende sjeføkonom sa i en TV-debatt jeg var på i fjor høst.

For noen uker siden var den islandske økonom Thorvaldur Gylfason i Norge. Han fortalte en sjokkerende historie. Han fortalte om skurkaktige politikere som ga bort gratis fiskekvoter før de lot sine venner og allierte overta statens banker til underpris. Og han fortalte om bankeiere som lånte penger til seg selv, med sine egne bankaksjer som «sikkerhet». En ganske vanvittig idé, fordi dette er en sikkerhet som ville bli verdiløs hvis mange nok av bankens utlån til egen eier gikk skeis.

Gylfasons historie bidro til å ryste meg ut av min drømmeverden: Skal vi forstå bankkrisa, må vi gjøre plass til rasjonalitet også. Skurkaktig rasjonalitet. Akerlof og Shiller kaller det «bad faith» og illustrerer det med hvordan banksjefer og meglere tjente seg søkkrike på å «plyndre» amerikanske sparebanker mot slutten av 1980-tallet. Altså folk på

innsiden som gjør gale ting med fullt overlegg, fordi de selv kan tjene på det. Konkursryttere som laster opp sine institusjoner med gjeld og stikker av med gevinsten, i trygg forvissning om at fellesskapet tar

regningen (alle må jo ta regningen når «alle» har vært dumme).

Vi kan med hell forstå mange av bankenes bonusdrevne, gjeldsdrevne spekulasjonsbølger på samme måten. Gylfason fortalte også at islandske myndigheter hittil har gjort fint lite for å holde bankmennene ansvarlige. Dette gjør det enda lettere å forstå den sterke folkelige motstanden mot å gjøre opp andres gjeld.

Bent Sofus Tranøy, førsteamanuensis Høgskolen i Hedmark og forsker ved Fafo
bst@fafo.no

Skriventene Thor Bjarne Bore, Arnfinn Haram, Bent Sofus Tranøy, Stephen Walton og Anne Viken analyserer og kommenterer dagsaktuelle tema og politiske fenomen lørdager i Klassekampen.

PÅ TEPPE

Tull og tøv

Presse- og kirkeveteranen Thor Bjarne Bore tenker i de sosiale medier store tanker i anledning Dagbladets krise:

Kombinasjonen Dagbladet, Dagsavisen og Klassekampen ville gi en solid, radikal dagsavis uten tull og tøv. Sjefredaktør Braanen?

Da gjenstår bare å få med den revolusjonære formålsparagrafen.

Tenker stort.

Humorist

En fyr som kaller seg Severin Suveren Meiland har politianmeldt den svenske Idrettsgallaen for hets mot nordmenn som folkegruppe, skriver Aftonbladet.

Vedkommende har vært Robinson-deltaker, hvilket bekrefter visse fordommer.

På øret

Det dannes Facebook-grupper for alle formål, også for dem som syns at NRK-lisensen er verdt hver eneste øre.

Dette er muligens inspirert av giroen fra lisenskontoret som har kommet til de tusen hjem: 1217 kroner og 16 øre.

... og 16 øre.

Tittelkamp

Det hardner til i kampen om å overgå «Naken greve jager neger med øks» – som for eksempel denne fra VG Nett:

Høyre-homo refses for sado-melding.

Gode navn I

Friluftsmagasinet UTE har testet noe som kalles soveposejakker. Testpilot er Alexander Gamme.

Gode navn II

Pelsbransjens hovedorganisasjon blir ledet av Morten Sauer.

teppet@klassekampen.no